

ECOURI

UCRAINE

Revistă literar-culturală și educativ-informativă
a Uniunii Ucrainenilor din România

69 FEBRUARIE
2025

120 de ani de la naștere Ulas Samciuk (1905-1987)

prima voce
din literatura ucraineană
despre Holodomor

Ulas Samciuk, unul dintre cei mai importanți scriitori ucraineni ai secolului al XX-lea, jurnalist, publicist și redactor, a cărui moștenire vastă și diversă cuprinde scrieri nu doar despre Volynia natală și Transcarpatia, ci și despre Marea Ucraină și emigrația ucraineană, este considerat „cronicarul spațiului ucrainean”. S-a născut la 20 februarie 1905 în satul Derman, regiunea Rivne, într-o familie de țărani înstăriți. Criticii literari străini l-au supranumit „Homer ucrainean”, subliniind faptul că el a deschis lumii o Ucraină necunoscută până atunci. Ulas Samciuk este autorul a șaisprezece romane, printre care trilogia „Volyn”, pentru care a fost propus pentru Premiul Nobel, „Munții vorbesc”, „Maria”, volume de povestiri „Răzbunătorii”, „Raiul regăsit”, numeroase nuvele, povestiri și articole. El a fost unul dintre primii scriitori care a relatat lumii despre tragedia Holodomorului din anii 1932-1933.

Ulas Samciuk a fost pasionat de istorie și literatură încă din copilărie, cu atât mai mult cu cât locul său de baștină era prielnic acestor preocupări – Mănăstirea Derman, al cărei stareț a fost, la vremea sa, cunoscutul polemist Meletie Smotrytkyi, îndeplinea, pe lângă menirea inițială, și rolul unui centru cultural și educațional. Aici, la școala superioară primară cu patru clase, care funcționa pe lângă Seminarul Pedagogic Sfântul Teodor din Derman, Ulas și-a început studiile la vârsta de 12 ani. Mai târziu, a urmat cursurile Liceului mixt privat ucrainean din Kremenet.

„... Derman este pentru mine centrul centrelor de pe planetă. Și nu doar pentru că undeva, cândva acolo m-am născut... Ci și pentru că este într-adevăr un «sat precum un ou încondeiat», cu vechea sa Mănăstire a Sfintei Treimi, cu Seminarul Pedagogic Sfântul Teodor, cu livezi, cu parcuri, cu dumbrăvi, cu văi, precum și cu minunatele sale legende și povestiri”, mărturisea U. Samciuk.

¹ În istoriografia rusă, parte a politicii de stat a lui Ivan cel Groaznic care consta într-o serie de măsuri represive: confiscarea de pământuri și averi ale boierilor și ale Bisericii în folosul statului, când funcționarea puterii autocratice a luat forma unui despotism absolut.

Înainte de a absolvi liceul, Ulas Samciuk a fost recrutat în armata poloneză (garnizoana orașului Tarnów), însă a dezertat și a fugit în Germania weimariană, unde a lucrat ca servitor la un orașean, transportând fier la mine și turnătorii. A urmat cursuri la Universitatea din Wrocław, ca auditor liber, și a studiat limba germană.

Prima povestire a lui Ulas Samciuk, „Pe vechile poteci”, a fost publicată în 1926 în revista „Duhovna Besida” din Varșovia. Din 1929, a început să colaboreze constant cu „Literno-Naukovyi Visnyk” și „Dzvony” (reviste publicate la Lviv), „Samostiina Dumka” (Cernăuți), „Rozbudova Nații” (Berlin) și „Surma”.

În multe dintre operele sale, găsim o critică argumentată și vehementă a bolșevismului și a conducerii sovietice, scriitorul înțelegând profund specificul național și cultural al vecinului de la Nord: „...Ivan cel Groaznic, Petru cel Mare, Nicolae I, Nicolae al II-lea, Rasputin, Lenin, Stalin. Iată un întreg șir de figuri pe fundalul faptelor cărora s-a țesut pânza înfricoșătoare a istoriei Răsăritului. Apoi – Dostoievski, Tolstoi, Arșibașev, Merejkovski și Gorki, acele figuri care au aruncat în depărtarea viitorului umbre putrede și cumplite, care au înlănțuit întreaga omenire într-un întuneric cangrenat de ocnă, într-un miros de sânge vărsat, răni cangrenate și disperarea fără speranță a unui suflet haotic ce suferă fără a fi înțeles. Biciul, lanțurile, cântecul ocnașilor «Soarele răsare și apune», ce se schimbă brusc în «Hoh, măruțule, unde te rostogolești» – iată exemple clasice ale trăsăturilor naționale ale culturii aceluia neam straniu. Ortodoxia, opricina¹, Sfântul Sinod și, în cele din urmă, comunismul bolșevic cu CEKA – iată fundamentul pe care s-a sprijinit și se sprijină imperiul Kremlinului...”

(Continuare la pag. 3)

Mihaela HERBIL

recenzie

„De ce urmărirea să ne distrugă?” de Stanislav Kulcițki Stalin și Holodomorul din Ucraina

Despre cartea de față se poate afirma că reprezintă o scurtă, dar veritabilă sinteză a unei file de istorie a poporului ucrainean, prea puțin accesibilă publicului român – chiar și-n prezent – din cauza unei crize acute de surse de documentare, cu toate că subiectul în sine este mai mult decât sensibil pentru fiecare dintre cititori. Tradusă în anul 2008 de către publicistul și traducătorul român Tiberius Puiu, lucrarea lui Kulcițki reușește să aducă în fața noastră problematica Marii Foamete din Ucraina Sovietică a anilor 1932-1933, ținută sub pecetea secretizării, în URSS, până-n anul 1987. Mai mult decât atât, după cum afirmă autorul, orice referință orală sau scrisă la foamete fusese strict interzisă, ceea ce explică, într-o bună măsură, de ce gravitatea evenimentului a început să fie recunoscută ca genocid, pe plan internațional, abia din anul 1993 (Estonia și Australia).

Tocmai aici se ascunde esența problemei primordiale propusă de Kulcițki: reprezintă oare Holodomorul un genocid? Pentru a putea pregăti un răspuns veridic la această întrebare, este nevoie să stabilim, în prealabil, ce anume definește termenul „genocid”. Conform teoriei juristului polonez Raphael Lemkin, elaborată, pentru prima oară, în anul 1944, orice acțiune realizată deliberat, deci printr-o motivație asumată, care are ca scop exterminarea totală sau parțială a uneia sau a mai multor națiuni, ori a unor grupuri etnice, naționale, religioase sau rasiale reprezintă un genocid. În

data de 9 decembrie 1948, amintește autorul, ONU adoptă o convenție sub denumirea „Despre prevenirea crimei de genocid și pedepsirii acesteia”, unde termenul de genocid denumește aceleași acțiuni menționate de către Lemkin cu patru ani mai devreme. Cu toate acestea, deși în perioada 1932-1933, au pierit prin înfometare câteva milioane de ucraineni (Kulcițki propune o cifră mult mai mică decât media estimărilor majoritare – 3,5 milioane), ONU nu a recunoscut oficial, până la publicarea acestei lucrări, Holodomorul ca genocid, așa cum nu a făcut-o nici până-n ziua de azi. Aflăm însă că problema este mult mai delicată decât ne-ar putea ispiti aparențele să credem, iar politizarea îndelungată a istoriei din interiorul URSS a jucat un rol crucial în mascarea mecanismului de exterminare.

În primul rând, nu i se poate reproșa Organizației Națiunilor Unite lipsa unei judecăți juste, atâta vreme cât poporul care a fost supus direct unor acțiuni de exterminare fără precedent nu se ridică împotriva propriilor călăi spre a cere dreptate. Se ivește astfel următoarea întrebare: „Este oare posibil să găsim explicația în faptul că genocidul a deformat nu numai corpul poporului ucrainean, ci și conștiința lui istorică?”

Un prim mare răspuns pe care încearcă autorul să-l ofere propriei sale întrebări este acela că generația de ucraineni care-i este contemporană nu este altceva decât „o comunitate umană post-genocid”, o comunitate care nu a simțit pe propria-i piele

opresiunile staliniste din anii 1932-1933, tocmai din această cauză orice fel de ambiții justițiare, chiar și pur ipotetice, s-ar dovedi a fi lipsite de un fond solid. Ea nu poate înțelege pe deplin tragedia generației trecute, cu adevărat îndreptățită să-și ceară dreptatea, dacă nu a trăit-o propriu-zis. La fel ca în orice alt proces, victima este cea mai potrivită persoană care poate lansa mărturii și, totodată, acuzații bine întemeiate. Dar dacă opresorul ajunge să-i supraviețuiască victimei înainte de începerea procesului, atunci șansele sale de a scăpa nepedepșit cresc de la un an la altul. Bolșevicii tocmai asta au reușit să facă, exercitându-și puterea mult timp după terminarea Marii Foamete, arestând și executând pe oricine se încumeta să amintească despre existența sa și educând tinerele generații în spiritul unui sistem totalitar, astfel încât să-i aducă mai aproape de dogmele politice ale vremii și să-i îndepărteze totodată de conștiința istorică a predecesorilor lor. Tocmai în acest chip o prăpastie fără fund a luat ființă la granița a două generații de oameni, legate prin sânge una de cealaltă, înstrăinându-le.

(Continuare la pag. 2)

Mihai-Silviu ROMANIUC

Masterand la „Istoria imaginilor – Istoria ideilor”
(Departamentul de literatură comparată)
Facultatea de Litere – UBB, anul I

„De ce urmărea să ne distrugă?” de Stanislav Kulcițki Stalin și Holodomorul din Ucraina

(Continuare de la pag. 1)

Se ivește apoi o altă problemă abordată în aceeași lucrare, una de ordin științific: cu toate că poporul post-genocid nu a avut resurse decizionale suficient de bine conturate și determinate pentru a reacționa, au existat totuși voci care au semnalat, la un nivel înalt, existența unui dezastu de proporții tulburătoare, aceștia fiind cercetătorii ucraineni, dar și străini din diferite părți ale lumii. Odată cu anul 1987, când sub presiunea diasporei ucrainene, V. Scerbițki – Prim-secretar al PCU – recunoaște că foametea a fost, într-adevăr, un eveniment cât se poate de real, și nu un mit născocit de dușmani ai sistemului, cercetătorilor le-a fost permis accesul la arhivele legate de Holodomor, astfel ajungând să fie publicate documente secrete din arhivele PCUS, care arătau punct cu punct împrejurările prin care în satele ucrainene s-a instalat Marea Foamete. Printre factorii principali se numără: colectivizarea forțată a grânelor, rechizițiile excesive de alimente (guvernul sovietic a impus cote nerealiste, în funcție de regiuni, adesea mai mari decât producțiile în sine), instituirea unui sistem de cartele pentru achiziționarea alimentelor (din acest sistem au fost excluși țărani ucraineni, aceștia neavând dreptul nici măcar la îngrijiri medicale), confiscarea animalelor și a produselor alimentare deținute de către țărani, ca urmare a incapacității lor de a-și îndeplini cotele anuale, și interzicerea părăsirii teritoriului ucrainean, urmărindu-se, prin aceasta, stoparea oricărei acțiuni de procurare a hranei. Prin descoperirile lor, cercetătorii (Kulcițki s-a numărat printre aceștia, fiind chiar un pionier al studiului Holodomorului) au încercat, după colectarea datelor, să stabilească, întâi de toate, cauzele exacte ale foametei, numărul real al victimelor și impactul psihologic asupra populației, urmând apoi să clarifice gradul de responsabilitate a puterii politice în orchestrarea și implementarea măsurilor care au avut drept consecință uciderea deliberată a milioane de țărani ucraineni.

Mai departe, revenind la unul dintre subiectele principale ale lucrării de față – dacă a fost sau nu genocid – s-a încercat, prin studii aprofundate, cântărind atent maniera desfășurării evenimentelor și poziția adoptată în special de către Stalin cu privire la foametea creată artificial, să se stabilească motivele ascunse în spatele acestei acțiuni. În caz contrar, în lipsa unei cauzalități concrete și bine fundamentate, Holodomorul nu mai putea fi considerat o intenție de exterminare a unei entități naționale, mai ales că foametea, așa cum au argumentat oficialii și cercetătorii ruși de-a lungul timpului, nu a fost doar pe teritoriul Republicii Ucrainene, ci în mai multe regiuni din URSS. Pe de altă parte, nu omit să susțină tot ei, foametea a fost generată de factori precum seceta și colectivizarea forțată, cea din urmă reprezentând deci o măsură deficitară a unei guvernări slabe, nicidecum o exercitare a puterii prin teroare. Demontând argumentul legat de secetă, Kulcițki extrage din cuvântarea lui Stalin din ianuarie 1934, care a avut loc la plenara comună a Comitetului Central și a Comisiei Centrale de Control a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (în momentul abordării problemei referitoare la dificultățile colectărilor de grâne) un fragment ce dovedește că nu a existat secetă în acea perioadă: „În niciun caz acest lucru nu se poate explica prin situația proastă a recoltei, pentru că în acest an recolta nu a fost mai proastă decât în anul precedent”.

Autorul aprobă ipoteza că măsurile politice ineficiente ar fi dus la crearea unei crize premergătoare foametei, dar respinge vehement ideea că Holodomorul s-a născut din cauze naturale, și nu ca efect al impunerii puterii de stat prin teroare. Altfel, cum ar putea fi explicate sistemul de alocare a alimentelor pe bază de cartele, deci unor anumite categorii de persoane selectate de către partid, privarea drepturilor la îngrijire medicală a cetățenilor care n-au reușit să predea integral cotele impuse, interzicerea migrării a persoanelor defavorizate spre regiuni mai bine dezvoltate și, totodată, refuzul primului om din stat de a aproba alocarea ajutoarelor venite din străinătate cu scopul de a salva populația înfometată? În plus, susține Kulcițki, chiar dacă a existat foamete și în alte regiuni din URSS, conform studiilor realizate pe baza documentelor desecretizate, impactul asupra populației ucrainene este covârșitor mai mare decât în cazul altor părți afectate. Kulcițki mai afirmă și faptul că Stalin ar fi avut motive serioase pentru a aplica o politică a terorii asupra cetățenilor Ucrainei între anii 1932-1933. Oferind drept exemplu un fragment dintr-o scrisoare pe care dictatorul i-a trimis-o lui Kaganovici (în vremea respectivă, conducător al Ucrainei sovietice), cercetătorul surprinde o temere care-l măcina considerabil pe expeditor: „Dacă nu ne apucăm acum să îndreptăm situația din Ucraina, o putem pierde. Aveți în vedere că Pilsudski (conducătorul Poloniei) nu doarme, iar agentura lui în Ucraina este de multe ori mai puternică decât crede Redens sau Kosior.”. Temerea sa era că Ucraina putea fi alipită Poloniei dacă nu aveau să fie luate măsuri imediate în prevenirea (lichidarea) cetățenilor care nu împărtășeau viziunea propusă de statul sovietic. Și, într-adevăr, măsurile au fost luate degrabă, iar Partidul Comunist Ucrainean a sfârșit decimat împreună cu o însemnată populație a republicii.

Adunând deci toate aceste dovezi alături de multe altele care indică destul de clar că a existat o intenție de lichidare a unei minorități naționale, Kulcițki ajunge la părerea că, la fel ca în cazul Holocaustului, se poate face referire la Holodomor din perspectiva unui genocid în toată puterea cuvântului. Pe de altă parte, înțelege și că este greu să-i explici comunității internaționale, fără a-i insufla bănuiala unor exagerări propagandistice, paradoxul metodologic al unui conducător care a urmărit să-și extermină propriii cetățeni, iar asta cu atât mai mult cu cât cercetătorii ruși se opun vehement să recunoască existența unor ambiții de exterminare.

Pe parcursul lucrării sale, autorul atrage atenția asupra interesului scăzut al puterii politice din Ucraina anilor 1990-2000 în a condamna nedreptățile aplicate poporului ucrainean de către regimul stalinist și salută, în schimb, acțiunile neobosite de luptă a diasporei ucrainene împotriva unui sistem totalitar. Cât despre poziția părții rusești, aceasta tratează subiectul cu nonșalanță, dorind să fie închis pentru totdeauna printr-o concluzie rezonabilă: a existat foamete, dar n-a fost creată artificial. Kulcițki ne oferă câteva impresii despre o conferință la care a participat la începutul anului 2008, organizată la Moscova, sub denumirea „Ucraina și Rusia: Istoria și Imaginea Istoriei”, evidențiind partea finală a întâlnirii dintre cercetătorii ruși și cei ucraineni, atunci când discuțiile au gravitat în jurul temei „Intellectualitatea ucraineană și cea rusă în prezent: perspectivele și dificultățile dialogului”. Deloc surprinzător pentru autor a fost să constate că în multe dintre

referatele colegilor săi de peste hotare era prezentă ideea poporului comun, conform căreia, Ucraina, Rusia și Belarus, spre exemplu, sunt descendente ale aceleiași seminții și, mai devreme sau mai târziu, vor reveni la trecutul glorios și îndepărtat, redevenind un singur popor, iar această uniune trebuind să se întâmple cât mai curând. Acest subiect, alături de cel al Marii Foamete din anii 1932-1933, a reprezentat motivul unor îndelungi discuții contradictorii, la finalul cărora nu s-a ajuns însă la numitorul comun mult dorit, iar autorul acestei lucrări recunoaște că niciuna dintre părți, în pofida experienței în domeniu dobândită după mulți ani de studiu, nu își poate formula argumentele suficient de clar pentru ca cealaltă parte să o poată lua în considerare.

Afirmația că foametea din Ucraina sovietică a fost genocid pare să deranjeze mulți intelectuali din Federația Rusă, printre care, ne arată Kulcițki, se numără chiar și reputatul scriitor Aleksandr Soljenițin, o victimă directă a politicilor comuniste impuse prin teroare populației pentru a se putea autoafirma. Chiar în ziua conferinței, Soljenițin condamna aspru, la postul de radio „Ecoul Moscovei”, poziția cercetătorilor ucraineni față de problema Holodomorului: „Țipătul provocator despre «genocid» a început să apară decenii după aceea – la început pe ascuns, în mințile mușcăite șoviniste, având o pornire dușmănoasă față de «muscali», iar apoi pătrunzând și în cercurile oficiale ale Ucrainei de astăzi.”. Evident, prin declarația sa, Soljenițin respinge cu vehemență posibila existență a unui genocid instrumentat împotriva poporului ucrainean, mizând pe faptul că foametea nu a fost doar în Ucraina. O poziție, de altfel, foarte interesantă, mai ales că acesta a fost multă vreme un martor al mecanismului de oprimare și exterminare sovietic, un mecanism care dovedește o înzestrată inventivitate atunci când este conceput împotriva dușmanilor statului, iar Kulcițki atrage atenția asupra unui aspect important: Ucraina sovietică, din perspectiva resurselor umane și economice, putea să reprezinte un pericol real pentru URSS la acea vreme, mai ales dacă alegea să se desprindă din blocul sovietic. URSS a fost, în esență, o federație a unor state unionale, fiecare membru posedând, prin constituția proprie și prin cea unională, dreptul la secesiune, deci la ieșirea din federație. Bineînțeles, o astfel de intenție ar fi fost percepută ca o trădare, iar Stalin nu-și dorea să se ajungă până acolo.

La finalul lucrării, autorul concluzionează că există două tipuri de perspective ale populației post-sovietice orientate asupra terorii impuse de regimul totalitar al lui Stalin: dacă privim înspre un anumit unghi, vedem oameni care o condamnă fără rețineri și cer ca întregii populații să-i fie prezentate dovezile ororilor înfăptuite în numele comunismului, pentru a înțelege cine au fost, de fapt, acei eroi ai patriei îndelung idolatrizați. În unghiul opus însă, îi găsim pe național-patrioți. Aceștia nu doresc să fie prezentate dovezi de niciun fel, tocmai pentru a nu știrbi noua imagine a Rusiei, ridicată acum din cenușă (vorbim despre începutul anilor 2000), după o lungă perioadă încărcată de zbucium și frământări sociale, economice, politice ș.a.m.d.. Cei din urmă preferă să uite, ori să nu știe nimic, spre a putea privi în pace către viitor, ceea ce oferă o notă tristă finalului și o senzație acută de incertitudine.

Despre studiul lui Kulcițki, însumat între copertile cărții cu titlul „De ce urmărea să ne distrugă?” putem afirma că, datorită îmbinării, printr-un stil aparte, a analizei istorice cu analiza politică, utilizând dovezi extrase din arhive, acesta poate reprezenta o sursă documentară importantă în vederea înțelegerii mecanismelor operative de aplicare a forței asupra populației, în contextul politic generat și întreținut de către dictatori într-un stat totalitar. Foametea este propusă ca o armă politică îndreptată spre agenții rezistenței față de colectivizarea forțată și, totodată, este prezentată ca fiind un mijloc de înlăturare a identității culturale – prin aceasta, elita politică își propunea să uniformizeze populația întregii federații, creând o identitate unică, colectivă, încheagată, după ideea poporului comun. Autorul îi ajută pe cititori să înțeleagă diferența dintre foamete și genocid în contextul Holodomorului și argumentează, printr-o analiză elaborată și cu dovezi solide, de ce foametea a fost creată artificial (pentru că asta înseamnă genocidul) și nu a fost o consecință naturală a instabilității politice și a secetei, aducând, de asemenea, în discuție poziția populației și a intelectualității post-sovietice cu privire la acest eveniment istoric.

Deși cartea a fost publicată și tradusă la noi în anul 2008, putem distinge, prin intermediul ei, prezența frământărilor unioniste ca parte a moștenirii ideologice ale unui imperiu prăbușit doar cu puțin timp în urmă. Făcând o paralelă între începutul veacului curent și timpurile actuale, putem remarca extinderea la scară mondială a liberalismului radical și a naționalismului patriot (cele două tipuri de perspectivă despre care am pomenit mai sus, în legătură cu finalul lucrării) strict axate pe problemele politico-istorice dintre Ucraina și Rusia. Mai concret spus, lupta ideologică a depășit granițele celor două țări, împărțind lumea întreagă în două tabere. Cercetătorii care și-au prezentat referatele, la conferința din 2008, în jurul teoriei conform căreia trebuie să existe un popor rus întreg, și nu fragmentat teritorial și cultural deopotrivă, s-au numărat printre precursorii ideologiei federaționiste actuale, pretendentă la reconstrucția unui imperiu litiicat. Paradoxal sau nu, pe tot globul au apărut atât susținători ai reînțegririi fostei marii Rusii, cât și opozanți înversunați. Butoiul cu pulbere de azi, care până la publicarea cărții lui Kulcițki fusese încă într-o tainică fază de asamblare, își răspândește ecoul exploziei până-n cele mai îndepărtate colțuri ale lumii.

Lucrarea lui Stanislav Kulcițki, pe lângă statutul de cercetare politico-istorică, poate fi privită și ca un punct de referință în înțelegerea mutațiilor geopolitice într-un important spațiu ex-sovietic, tocmai prin faptul că prezintă cititorului primele semne care prevesteau iminența izbucnirii unui conflict politic, militar și ideologic pe scară largă.

21 februarie — Ziua Internațională a Limbi Materne

Au fost odată ca niciodată... două vecine. Se știau de multe veacuri și fiecare își vedea de viața ei. Dar cum erau două firi total opuse, viața era, pentru fiecare dintre ele, o formă distinctă de trăire a prezentului pentru conturarea viitorului. Diferite erau și obiceiurile, prietenii, reputația și înfățișarea celor două.

Una dintre ele era bine făcută, zdrăhoană, am putea spune, și foarte puternică. Avea niște mâini uriașe, picioare butucănoase și o privire tăioasă. Ochii ei nu priveau, ci fulgerau. Pe frunte i se făcuseră niște riduri adânci de la cât se încrunta. Îi plăcea furtuna și se plimba doar când era înnorat sau ploua. Îi plăceau oamenii, se hrănea cu singurătate.

În schimb, cealaltă era înaltă, zveltă, sensibilă, de o finețe aparte. Cine o vedea se întreba de unde-și lua puterile pentru a zâmbi neconținut. Toți o iubeau. Până și soarele o adora și o mângâia cu razele-i calde și luminoase. Ea ieșea mereu pe cele mai aglomerate străzi, le zâmbea trecătorilor, îi saluta și se oprea să-i întrebe de sănătate. Le dorea tuturor numai bine și era prima care întindea o mână de ajutor. Bunătatea o făcea să strălucească.

La toate acestea, vecina ei îi spunea mereu: „La ce-ți bați atâta capul? Vezi-ți de treaba ta! Azi-măine se va abate necazul asupra ta, dacă sari mereu în ajutorul tuturor!”. În spatele acestor vorbe se ascundea o viclenie de neînchipuit. Chiar dacă voia să dea de înțeles că îi păsa de ea și de viața ei, de fapt, o ura cu toată puterea. Însă cel mai mult nu putea suferi laudele pe care femeia blândă le primea de la toată lumea. Vecina invidioasă clocotea de furie, fiecare răsuflare îi răspândeia ură. La un moment dat, a început să dea pe dinafară. Își oprea vecinii pe stradă și le îndruga verzi și uscate despre cea pe care o ura. Spunea multe lucruri rele: ba că e falsă, ba că e mincinoasă, ba că e o iluzie deșartă și un nimeni. La cât de des auzeau aceste calomnii, unii vecini au început să pună la îndoială autenticitatea vecinei bune.

Vecina care lăsa doar frumusețe, compasiune și bunătate în urma ei nu pleca urechea la mizeriile acelei netrebni-

ce. Ea continua să-i zâmbească atât celei care a înjunghiat-o pe la spate, cât și celor care se lăsau orbiți de defăimările ei. Trăia doar cu speranța că lumea celor buni nu s-a sfârșit. Cu siguranță s-or mai găsi oameni capabili să discearnă între lumină și întuneric, zi și noapte, adevăr și minciună, bine și rău.

Bineînțeles, conduita bunătații întruchipate a avut câștig de cauză, astfel că vecina cea rea nu i-a putut învâli pe toți în propriul întuneric. Nu a putut nici să-i fure zâmbetul și liniștea vecinei bune, iar asta o scotea din sărite. De disperare, a început să plângă, să bată din picior, să urle și să facă isterii precum un copil răsfățat, căruia mama refuză să-i cumpere a zecea bomboană într-o zi.

Jessica BILCEC

VECINELLE

Disperarea era cauzată și de faptul că își percepea vecina ca pe un nor negru și greu, care împiedică razele blânde ale soarelui să ajungă la ea. De fapt, pe cerul vieții ei, soarele nu a existat niciodată. Vecina cea rea mai avea o armă în arsenalul răutății sale: puterea fizică. Aceasta era cu adevărat înfricoșătoare! Când își încheșta pumnii și amenința cu violența, îi îngrozea pe toți. Pumnul ei putea distruge orice, nimic nu-i stătea în cale. Acum, din păcate, pe vecina cea bună o păștea pericolul.

Pierzându-și și ultima fărâamă de luciditate, vecina cea rea și-a atacat „rivala”. I-a ocupat locuința și a înrobitor-o. Gazda casei, vecina cea frumoasă, a fost izgonită. „Piei de foame și dispari pe vecie! Se zice despre tine că semeni cu o privighetoare, dar las’ că le-arăt eu cum cioara cântă mai frumos decât privighetoarea!” – și-a terminat amenințarea cu un râs isteric.

Sub crunta stăpânire a celei lipsite de inimă, casa și-a pierdut, încetul cu încetul, strălucirea și vloga. Arăta de parcă era părăsită. Tensiunea era imensă. Încă puțin, și celor de-ai casei le pușca sângele în vene. Poate tocmai această tensiune i-a determinat să se trezească. Da, s-au trezit, s-au dezmeticit și au deschis larg ochii. Nu le venea să creadă: perdelele și draperiile erau sfâșiate, vasele erau împrăștiate peste tot, toate farfuriile erau sparte, tablourile erau murdare, iar cele mai scumpe ștergere erau călcate în picioare. Totul arăta oribil! Acela a fost momentul în care au înțeles că pierduseră contactul cu realitatea. Da, acest contact a dispărut odată cu izgonirea adevăratei lor gazde. Dar ce au făcut cei din casă în tot acest timp? Dormeau? Leneveau? S-au speriat? Nici nu mai contează. Important e că acum s-au trezit. Și-au amintit de adevărata viață, de liniștea pe care o aveau înainte de acest dezastru. În tot acest timp, soarele și libertatea au fost înlocuite cu angoasa și apăsarea. Cu greu își mai aminteau ce înseamnă bucuria, zâmbetul, optimismul și, mai cu seamă, iubirea. Vocea care le ordona fiecare mișcare era insuportabilă. Viața a devenit o scenă, iar ei niște marionete care dansează pe melodii străine. Au ajuns la capătul puterilor, nu-și mai puteau continua existența în această sclavie.

Așa că au decis. Chiar acum se răscoală împotriva inimii de piatră, împotriva răutății celei care le-a izgonit ocrotitoarea. Frumoasa revine în casa ei, acolo unde îi e locul. Cu toate că a fost dezamăgită, ea nu și-a părăsit niciodată copiii. Chiar și în starea în care era, se ascundea prin cotloanele curții și îi veghea pe toți de acolo.

Acum își liniștește copiii. Îi asigură de iubirea ei și de viitorul pe care li-l poate asigura. Își mângâie poporul cu tandrețe și îi cântă cu același glas de privighetoare. LIMBA UCRAINEANĂ a fost, este și va fi mereu alături de cei care o iubesc. Însă răutatea, invidia, ura, aroganța și vecina rea vor fi date uitării. Acum pe ea o paște pericolul!

XXXXX

Ulas Samciuk (1905-1987) – prima voce din literatura ucraineană despre Holodomor

(Continuare de la pag. 1)

Nu întâmplător, Ulas Samciuk este autorul primei opere despre Holodomorul ucrainean: în 1933, a scris romanul-cronică „Maria”, publicat un an mai târziu la Lviv. De asemenea, este autorul primului roman din literatura mondială despre sistemul sovietic GULAG, „Întunericul” (1957). În romanul „Maria”, autorul a fost primul care a relatat lumii adevărul despre Holodomorul din 1933, cauzele și consecințele acestuia. Prin evenimentele din viața Mariei, a celor dragi ei și a consătenilor săi, desfășurate pe parcursul mai multor decenii – de la perioada prerevoluționară până la reformele bolșevice din anii 1930 și genocidul țăranimii ucrainene – autorul reflectă tragedia unei familii în contextul tragediei întregii națiuni ucrainene și ridică imaginea sâtenței Maria la rang de simbol al întregii Ucraine.

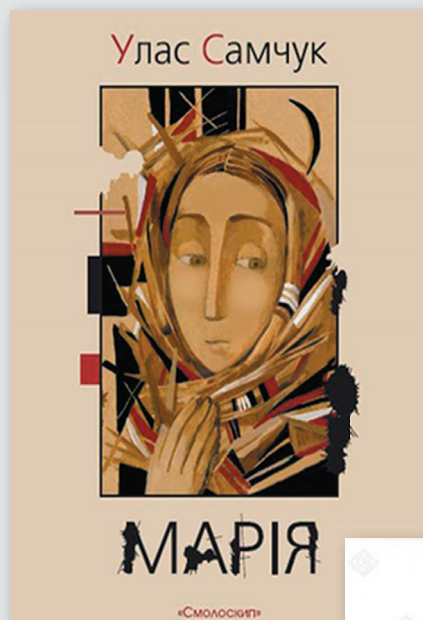
Dacă primul roman a fost tradus în engleză și franceză, însă tirajele, nu fără intervenția serviciilor secrete, au fost distruse, al doilea încă nu este cunoscut lumii. Imediat după apariția operei „Întunericul” în Ucraina sovietică, mass-media a lansat o campanie calomniatoare împotriva lui Samciuk, scriitorul fiind urmărit de serviciile secrete sovietice. Despre acest lucru a vorbit în piesa „Pietrele de moară răsnesc” și în romanele „Ce nu vindecă focul” și „Pe pământul tare”. Samciuk a fost deliberat redus la tăcere în perioada sovietică. Abia când statul ucrainean și-a redobândit independența, operele sale au început să fie publicate.

În 1929, Ulas Samciuk s-a mutat la Praga, care, la acea vreme, era unul dintre centrele importante ale vieții științifice, culturale și artistice ucrainene în exil. A intrat la Universitatea Liberă Ucraineană, alăturându-se comunității academice studențești. Deși nu a reușit să finalizeze nicio instituție de învățământ superior, toată viața a fost autodidact, reușind să stăpânească limbile germană, polonă, cehă, rusă, engleză, franceză.

În anul 1937, la inițiativa lui Evhen Konoval, a fost creat Departamentul Cultural al conducerii naționaliștilor ucraineni, condus de Oleh Oljyci. Centrul acestui departament a fost stabilit la Praga, iar una dintre principalele instituții din cadrul acestuia a fost Secția artiștilor, scriitorilor și jurnaliștilor, al cărei președinte a devenit Ulas Samciuk.

A participat la evenimentele tumultuoase din martie 1939 și, pentru o perioadă, a fost chiar închis.

În 1941, alături de una dintre grupările de avangardă ale Organizației Naționaliștilor Ucraineni (aripa melnikovistă), printre adepții căreia se aflau și Olena Teliha, Oleh Oljyci, Ivan

Rohaci și Oleh Ștul, Ulas Samciuk a trecut granița ucraineană. S-a întors la Rivne, unde a devenit redactor-șef al ziarului „Volyn”, care, în scurt timp, a căpătat o importanță națională.

Scriitorul considera că, în acele vremuri dificile, poporul ucrainean nu trebuie să rămână „fără glas” și trebuie să își creeze propriul spațiu informațional. În redacția „Volyn” a lucrat și Oleksandr Petliura, fratele mai mic al lui Simon Petliura. Ziarul publica articole și poezii semnate de Evhen Malaniuk, Oleh Oljyci și Olena Teliha.

De asemenea, Ulas Samciuk a organizat la Rivne publicarea revistei pentru copii „Orlenia”.

După război, Ulas Samciuk a emigrat și a locuit o perioadă în Germania, unde a fost unul dintre fondatorii și președintele organizației literare MUR (Mișcarea Artistică Ucraineană).

După ce a plecat în Canada în 1948, unde a trăit tot restul vieții sale, a fost unul dintre fondatorii Organizației Scriitorilor Ucraineni „Slovo” și ai Congresului Mondial al Ucrainenilor.

Scriitorul a murit pe 9 iulie 1987 și a fost înmormântat la Toronto.

Spre deosebire de mulți dintre scriitorii clasici ucraineni ai acelei perioade, care au fost nevoiți, într-un fel sau altul, să slujească regimului sovietic, el se distinge printr-un consecvent europenism. Europenismul lui Samciuk s-a manifestat prin respingerea categorică a „lumii ruse”, manifestările căreia, considera el, erau bolșevismul și regimul sovietic. Scriitorul susținea că politica și cultura rusă sunt anti-europene. „Pentru a ne imagina mai plastic, trebuie să ne închipuim miezul unui abces imens, care doare și supurează pe trupul Europei și al întregii lumi. În jurul acestui abces se învârtă concentric un întreg conglomerat de răni mai mari sau mai mici, care înconjoară întreg acest sistem absurd de încălzit... Iar acel miez a fost și rămâne Kremlinul Moscovei”.

Surse consultate:

<https://chytomo.com/ulas-samchuk-litopysets-ukrainy-kriz-vijny-tabory-holod-i-ekzyl/>

<https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyj/20/1905-narodyvsya-ulas-samchuk-pysmennyk>

Cuvinte disputate.

Studiu de caz: vocabularul gastronomiei

Comunicarea de față este rezultatul consultării unui articol lexicografic din *Lexiconul de la Buda* (1825). Intrigată de nota etimologică atribuită cuvântului ce urmează să-l discut în continuare și care-l eticheta drept un împrumut din polonă, am considerat o provocare intelectuală să urmăresc circulația atât lingvistică, cât și culturală a acestui cuvânt din vocabularul gastronomiei. Mai exact, este vorba despre cuvântul *borș*.

Borșul este cunoscut în România ca fiind o zeamă acră, preparată din tărate fermentate în apă și utilizată ulterior în prepararea ciorbelor. Însă, în alte țări, imaginea *borșului* diferă de cea pe care ne-am format-o noi despre acesta. De exemplu, în Ucraina, Rusia, Belarus, Republica Moldova și Polonia, *borșul* este un preparat cald, lichid, care ocupă un loc important în bucătăria acestor țări. Importanța acestuia nu este mai mică nici în Lituania, dar aici el se servește rece. În țara noastră, preparatul atât de important pentru țările mai sus menționate este al doilea lucru care ne vine în minte când auzim cuvântul *borș*. Dintre toate tipurile de *borș*, cel mai cunoscut este *borșul roșu*, de sfeclă, al cărui rețetă are mai mult de 70 de variante. Acesta este un preparat sățios, ale cărui ingrediente principale sunt: sfecla, varza, cartofii, carnea (în general de vită), morcovul, ceapa, țelina, pătrunjelul, oțetul și câteva condimente.

Dar oare țările slave și vecinii lor sunt singurii care au cunoscut *borșul*? Nu neapărat. De exemplu, în Babilon, arheologii au găsit niște tăblițe de lut pe care era consemnată rețeta unui preparat din carne de miel și sfeclă, iar, în Imperiul Roman, existau ciorbe preparate din frunzele sfeclei; dar despre *borșul* de astăzi încă nu putea fi vorba.

Cert e faptul că istoria și originile *borșului* sunt chestiuni controversate, dar interesante. Rușii afirmă că *borșul* este un preparat tradițional al bucătăriei lor, în timp ce ucrainenii susțin că ei au exportat *borșul* rușilor. În încercarea de a-și susține afirmația, rușii apelează la *Rânduiala casei* (Домострой) o operă literară din secolele al XV-lea și al XVI-lea, în care este atestat termenul *borș*. Totuși, acesta nu se referă la preparat, ci la *brânca-ursului* (în limba ucraineană *borschynnyk*), o plantă care e posibil să fi stat la baza unei rețete vechi de *borș*, dar care, în acel context, este, din câte se pare, un condiment.

Ucrainenii vin cu propriile argumente și apelează la jurnalele negustorului german Martin Grűneweg care, la sfârșitul secolului al XVI-lea, a vizitat orașele Lviv și Kiev și a notat tot ce a văzut acolo. În cele consemnate în anul 1584, el îi numește pe ucrainenii „rusini”, iar pe rușii „moscoviți”. În secvența dedicată „rusinilor”, acesta amintește pentru prima dată cuvântul *borș*. Astfel, el notează că rusinii cumpărau rar, ba chiar deloc *borșul*, deoarece aceasta era hrana lor de zi cu zi, cu toții cunoșteau rețeta acestuia și o preparau. Acesta menționează *borșul* atât ca fel mâncare, cât și ca băutură. Băutura era preparată, cel mai probabil, din cvas de sfeclă, posibil din frunzele acesteia, iar de la această băutură, ciorba a primit numele de *borș*. Cel mai probabil, *borșul* menționat de Grűneweg era diferit de cel de astăzi, iar acest lucru, putem presupune, s-ar datora trecerii timpului și evoluției diferitelor rețete. Totuși, ele au o bază comună, cum ar fi cvasul, fără care ucrainenii nu își pot închipui *borșul*. Istoricii s-au împărțit în două tabere, unii cred că baza *borșului* a fost planta care poartă numele de *brânca-ursului*, în timp ce alții susțin că baza acestuia ar fi *cvasul* fermentat din frunze de sfeclă sau tărate. Rețetele pe bază de fermenți erau multe și larg răspândite la acea vreme.

O altă dovadă favorabilă pentru ucrainenii este faptul că *borșul* a pătruns în cultura ucrainenilor. În limba ucraineană există peste 150 de proverbe despre *borș*: *Mănâncă borș cu ciuperci, dar ține-ți limba după dinți. Cu atâta vorbărie și borșul se răcește. Unde sunt multe nurori, borșul va fi prea sărat. A dat-o-n bară ca găina-n borș*. Aici există și multe superstiții legate de *borș*. Acesta se prepară cu ocazia Crăciunului și este servit la nuntă, botez sau masa funerară. Ucrainenii credeau că, odată cu aburul din *borș*, zboară în rai și sufletul decedatului.

De asemenea, preparatul este atestat și în primul poem burlesc scris în limba ucraineană, *Eneida*, de către Ivan Kotlearevskyi în anul 1798. *Eneida* este considerată „enciclopedia poporului ucrainean” întrucât scriitorul a introdus în operă numeroase obiceiuri, tradiții, elemente de folclor, jocuri, credințe populare și mâncăruri.

În anul 1840, scriitorul ucrainean Hryhorii Kvitka-Osnovianenko scrie romanul *Pan Haliavsky*, unde amintește despre *borșul* *hatmanului Ivan Skoropadsky și al regelui Ioan al III-lea Sobieski*. Iată ce spune el despre *borș* în acest roman: „*Borșul cu carne de pui e cel mai minunat, ornat cu slănină de porc și albit cu smântână e o delicatose! Nu mai găsesc nicăieri astfel de borșuri [...]. Spre norocul meu, am fost în Petersburg, nu o spun ca să mă laud, dar că veni vorba, iar acolo am luat prânzul în casa unor oameni cumsecade [...], dacă se mai poate numi prânz prânzul din Petersburg. Acela nu e prânz, ci, pur și simplu, un nimic! [...] Imaginați-vă: nu are rost să-i întrebi de borș, căci nimeni nu are habar cum se prepară*”.

Toponimia este o altă mărturie în acest sens. De exemplu, orașul Borșiv din regiunea Ternopil a primit acest nume în cinstea *borșului* ucrainean. Acest oraș găzduiește, în fiecare toamnă, festivalul „*Borș consumatorilor*”. Fără îndoială, Ucraina a oferit condițiile prielnice pentru dezvoltarea culturii *borșului*, dar și a varietății sale. Să ne gândim, de exemplu, la tipurile de *borș* existente în Ucraina: *borș cu carne sau borș fără carne, roșu sau verde, cu urechi de porc ori regional cu pește și borșul de băut*. Rețetele se diferențiau de la localitate la localitate, ba chiar de la gospodină la gospodină, iar acest lucru demonstrează faptul că ucrainencele nu se temeau să experimenteze.

O altă dată importantă în istoria *borșului* ucrainean este 1 iulie 2022, când UNESCO a adăugat acest preparat național ucrainean pe lista patrimoniului cultural imaterial. Pentru ucrainenii, *borșul* nu este o mâncare pe care ei să o caute pe Google. Toți cunosc rețeta și nu se tem de experimente. Nici ucrainenii din diaspora nu renunță la acest preparat, ci, oriunde s-ar afla, înlocuiesc ingredientele lipsă cu produsele autohtone.

Cel mai probabil, *borșul* a ajuns pe teritoriul Rusiei de astăzi odată cu lichidarea Secei Zaporojene. Cazacii aveau rețete alese de *borș* pe masă, unele cu ingrediente exotice, precum măslinile. Există posibilitatea ca preparatul să fi fost exportat de cazacii care erau în căutarea unei cariere militare la Sankt Petersburg. Bucătarii francezi lucrau la bucătăriile curților rusești, unde făceau cunoștință cu *borșul*, după care, odată ce se întorceau acasă, duceau rețeta cu ei. Se pare că primul bucătar francez care a făcut acest lucru este Marie-Antoine Careme. *Borșul* nu este singurul preparat în aparență rusească, dar în esență împrumutat de la vecini. De exemplu, *șașlikul* a fost împrumutat de la georgieni, *șuberecii* de la tătarii din Crimeea, *pelmenii* de la chinezi și de la poporul ugro-fin udmurti, un popor autohton al actualei Rusii.

Dar de ce sunt rușii atât de convinși că *borșul* este un preparat tradițional rusească? Istoria ne răspunde la această întrebare. În încercarea de a așeza toate republicile din Uniunea Sovietică la aceeași masă, ministrul Anastas Mikoian a primit, de la Stalin, misiunea să întocmească „*Bucătăria națională sovietică*”. Ministrul a publicat, pentru propagandă, „*Cartea despre o alimentație sănătoasă și gustoasă*”, cea mai populară carte de bucate din URSS. Lua rețete de la popoarele fiecărei republici și le adăuga în cartea sa de bucate, numindu-le sovietice, iar, mai târziu, rusești. În ediția din 1952 apar trei tipuri de *borș*: *borș, borșul de vară și borșul ucrainean*.

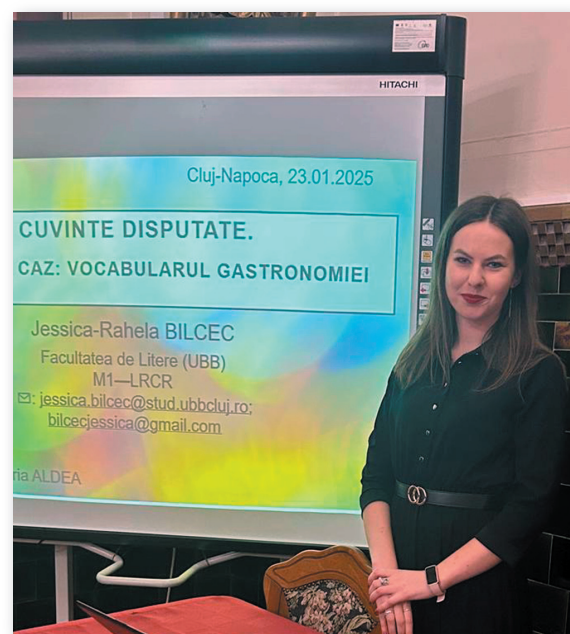
În această dispută, nu pot fi ignorate nici sursele lexicografice. În „*Dicționarul limbii ucrainene*” al lui Boris Hrinchenko, publicat inițial în 1907, sunt zeci de intrări ale termenului „*borș*”. În schimb, lexicograful rus Vladimir Ivanovici Dal’ menționează, în „*Dicționarul explicativ al mării limbi ruse*”, o singură dată forma-titlu *borș* pe care o definește ca fiind „un fel de ciorbă din sfeclă fermentată”. Iar în articolul dedicat verbului *a borsci*, acesta aduce o precizare suplimentară în legătură cu etimologia sa, menționând că este un cuvânt din sud, adică din Ucraina.

Totuși, este interesant să vedem cum a pătruns acest cuvânt în limba română, bazându-ne pe informațiile oferite de dicționare. De exemplu, unitatea lexicală *borș*, așa cum am menționat deja, apare în „*Lexiconul de la Buda*” din 1825. Aici, substantivul masculin *borșu* este definit ca fiind „chiseliță de tărate”. Însă ceea ce ne preocupă în mod special este informația de natură etimologică consemnată de redactori, și anume că este un împrumut din polonă. Atribuirea acestui împrumut lexical limbii polone poate fi explicată prin faptul că, în Polonia, există un preparat specific de *borș*, dar diferit de cel ucrainean. Termenul este atestat în anul 1682 în cea mai veche carte de bucate a polonezilor, lucru care indică faptul că polonezii cunoșteau deja *borșul* și preparau chiar două tipuri de *borș*.

În *Dicționarul limbii românești* de August Scriban, din 1939, termenul apare ca fiind de origine ruteană, informație care este în armonie cu însemnările lui Grűneweg, întrucât etnonimul *ruteni* este sinonim cu cel de *rusini*. În schimb, în *Dicționarul limbii române moderne* din 1958, redactorii etichetează termenul drept un împrumut cu cale de pătrundere multiplă, anume din limbile rusă și ucraineană. Același lucru se poate afirma și despre dicționarele apărute ulterior. Aceste apariții sunt logice, deoarece termenul a pătruns timpuriu în limba și cultura rusă, iar în limba română el ar fi putut veni atât pe filieră rusească, cât și ucraineană.

Demn de remarcat este și articolul dedicat *borșului* în *Dicționarul Academiei* (1913). Aici cuvântul-titlu *borș* are trei sensuri. Primul sens, întrebuințat în arta culinară, este definit astfel: *un fel de zeamă acră, preparată din tărate de porumb și de grâu care se pun într-o putinică curată împreună cu plă-mădeală din borș vechiu (numită cuib de borș s. huște). Prin extensie: orice ciorbă făcută din această zeamă precum: borș rusec (preparat cu carne de vacă și cu multe legume), borș holteiu (preparat numai cu ceapă, sare și piper)*. Termenul

este atestat la Pamfilie, C. Negruzzi, Creangă, Slavici, Vlahuță, dar și în numeroase locuțiuni proverbiale: *S-a iuțit ca tărate în borș*: se zice celor furioși. *A veni ca la borș*: a intra și a pleca repede iarăși. *Cine se frige cu borș, suflă și-n iaurt! S-a umplut de borș*: n-a folosit nimic. Al doilea sens, prin analogie, se referă la suctul acru pe care îl secretează furnicile (de pădure) și-l adună într-o bășicuță care se află în partea dinapoi a corpului lor. Din cel de-al treilea sens aflăm că *de-a borșul* este numele unui joc de copii, dar și un dans popular. Informația de natură etimologică denotă faptul că termenul este un împrumut din ruteană: *borstsu*.

Imigranții ucraineni din Statele Unite oferă borș gratuit pentru a sărbători moartea lui Stalin, 1953.

Mai mult, și definiția oferită de *Dicționarul etimologic al limbii române* este aproape identică cu cea din *Dicționarul Academiei*, însă *Dicționarul etimologic* ne oferă informații cu privire la productivitatea lexicală a acestui cuvânt în română. Astfel, avem următoarea familie lexicală: substantivele feminine **borciuscă**, **borșerită** (răspândite în Bucovina, se referă la putinică și provin din termenul ucrainean *borscivka*), substantivul masculin **borșar** (mâncător de borș), substantivul feminin **borșeică** (răspândit în Moldova este utilizat, la fel ca în Bucovina, cu referire la putinica pentru borș), substantivul neutru **borșer** (Moldova), **borși** (verbul reflexiv „a se acri”), substantivul masculin **borșișor** (diminutival), substantivul feminin **borșoaică** (putinică). Întâlnim și intrarea substantivului neutru **zborș** folosit în Muntenia și definit ca *mâncare prost preparată*, în timp ce verbul **zborși**, de circulație regională în Moldova are sensul de *a se altera prin înăcriste*.

Este interesant faptul că actualii redactori consideră cuvântul un împrumut exclusiv din ucraineană, care l-a împrumutat, la rândul ei, din slava comună.

Surse bibliografice: 1. http://hrinchenko.com/ 2. https://delr.lingv.ro/?searchTerm=bor%C8%99&includeVariants=true 3. https://dexonline.ro/definitie/bor%C8%99/definitii 4. https://dlr1.solirom.ro/	5. https://lexiconuldelabuda.bcuculuj.ro//site/login.php 6. https://slovardalja.net/ 7. https://uur.ro/images/ziare/holos/2012/holos%20211.pdf 8. https://uur.ro/images/ziare/holos/2012/holos%20212.pdf 9. https://youtu.be/9MI4lnS1KvY?si=rVivp6ORP2b7vXTF	10. https://youtu.be/VihuhGGWrkE?si=cle-xV6ZhM70jNa 11. SENYSHYN, Olha, Bucătăria tradițională ucraineană: azi și odinioară, RCR Editorial, București, 2022. 12. Гастрономічна спадщина та національна ідентичність https://www.istpravda.com.ua/columns/2021/08/11/159985/
---	--	---

Saveta VĂRĂREANU

SUFLET DE ORFAN

Să nu te măriiți, fată hăăăi!

Pe la sfârșitul lui octombrie, când eram deja în clasa a zecea, mă întorceam de la o competiție de gimnastică de la Rădăuți. La câțiva kilometri de Burdujeni era o haltă CFR, Lisaura, pentru cei din Plopeni. De fiecare dată, când treceam pe acolo cu trenul, ieșeam la fereastra din dreapta a vagonului, pe hol, să văd dacă nu este cineva dintre ai mei (de la Plopeni) la barieră. Oprirea în haltă era foarte scurtă, nu știu dacă dura un minut.

În ziua cu pricina, eram, ca de obicei, la fereastră și scrutam cu atenție drumul care venea dinspre apa Sucevei, pe malul căreia era pământul nostru, al mătușii Maria Hartup și al unchiului Costică Stoica, frații tatălui meu. Cu pământul de pe Căprărie, din Șierî și din Pârlog, a fost împroprietărit bunicul nostru, Ioan Stoica, în 1921, pentru participarea la Primul Război Mondial.

În dreptul barierei era mătușa Maria Hartup, sora mai mare a tatălui meu, care venea cu căruța plină de uscături din lunca Sucevei. La căruță erau înjugate două vaci, pe care mătușa le strunea. Am strigat-o cât încă staționa trenul și i-am făcut cu mâna. M-a auzit și, luată prin surprindere atât de prezența mea, dar și de faptul că trenul pornise deja, a lăsat baltă căruța, a ridicat mâna în care ținea un băț și a luat-o la goană după tren, strigând din răspuț:

– Să nu te măriți, fată hăăăi! Aaaazi? Să nu te măriiți!

I-am făcut numai cu mâna, nemaivând timp de conversație.

La intrarea în compartiment, m-au întâmpinat hohotele de râs ale călătorilor:

– Nu vă lasă, domnișoară, să vă măritați. E drept că ar fi cam devreme pentru dumneavoastră.

Aveți optsprezece ani?

– N-am nici șaptesprezece, dar am făcut o glumă și i-am speriat pe toți.

De fapt, care-i tărașenia? Cealaltă mătușa Maria, sora mamei mele din Greața, îmi era datoare cu niște bani. Este vorba de suma de douăzeci și cinci de lei, cu care i-am cumpărat

Așa cum se poate observa, și tratamentul, și atestările lexicografice pledează pentru considerarea acestui cuvânt drept un împrumut din ucraineană.

În concluzie, putem afirma fără reținere că jurnalele lui Grűneweg, cultura, proverbele, varietatea rețetelor, superstițiile și literatura ucraineană sunt dovezi care întăresc, vin să sprijine afirmația conform căreia *borșul* este un preparat de origine ucraineană. De asemenea, cercetările și resursele lexicografice legitimează cuvântul românesc *borș* drept împrumut lexical din ucraineană.

Jessica BILCEC

Masterandă la „Limba română în context romanic”
(Departamentul de limbă română și lingvistică generală)
Facultatea de Litere – UBB, anul I

bunicului o pereche de teniși, că umbla desculț și când nu trebuia. Urma ca mătușa Maria să-mi restituie jumătate din sumă.

Aveam la liceu o colegă de la Casa de Copii, Klein Elfrida, refugiată din Germania, orfană de tată, care locuia în Șcheia, acum cartier al Sucevei. Fridi mai avea o soră și un frate care erau și ei la Casa de Copii. Ea mergea mai des din Botoșani în vizită la mama ei care era bucătăreasă. Aflând că pleacă la Șcheia,

am rugat-o pe Fridi să-i ducă mătușii mele Maria, sora mamei, care se mutase la Suceava, un bilet.

Conținutul acestuia a pus pe jar pe toți ai mei din Greața și din Plopeni, exasperându-i. De ce? Pusesem în plic o fotografie bust de-a lui Caragiale tânăr, sobru, elegant, cu pălărie pe cap și i-am scris mătușii cele ce urmează: *Dragă mătușă, nu mai am nevoie de banii pe care mi-i datorați, pentru că mă mărit cu primarul orașului Botoșani, a cărui poză v-o atașez. Vă doresc numai bine, Vituca.*

Mătușa Maria l-a anunțat pe bunicul meu.

– Tată, Vituca se mărită cu primarul Botoșanilor. Uite fotografia lui. Este mult mai bătrân decât ea și-i comunist, dacă-i primar.

– Noooc! Moi, moi, moi! Temeți-vă de Dumnezeu, oameni buni! N-o lăsați să se mărite c-un comunist!

Vestea s-a-ntins în Greața și de-acolo în Plopeni, dar cale de a mă abate de la acest gând nu se găsea, pentru că mai era mult până veneam eu „acasă.” Ba, o Maricică Ciubotariu, soră cu Teodor, nepoata orfană a mătușii Ana, i-a spus bunicului că l-a văzut în Suceava pe *viitorul meu soț*. Cu alte cuvinte, treaba era cât se poate de serioasă pentru ai mei și prilej de mare îngrijorare. Cu această ocazie, mătușa Maria, sora mamei, a scăpat de datorie față de mine, chiar dacă m-am căsătorit abia peste șapte ani, și nu cu primarul Botoșanilor, Ion Luca Caragiale. Norocul ei.

Acum înțelegi, drag cititor, de ce mătușa Maria Hartup, de la Plopeni, sora tatălui meu, a uitat și de car, și de vaci, încercând să mă oprească de la căsătoria cu marele comunist Caragiale? Unde dai și unde crapă!

– La fiică-mea, la oraș. Acolo au ridicat pe pământul lor o căsuță pregătită demult pentru mine.

Bătrânul se ridică de pe bușteanul ce-i servise pentru odihnă.

– E timpul să plec, băiete, se auzi glasul moșului. Când te vei răzgândi, bate-mi în fereastră. Voi mai sta aici o lună. O lună și gata.

Spre toamnă, reveni în deltă. Prima noapte nu prea putu să doarmă. În camera întunecată, privind prin fereastră valurile jucăușe, se gândi că foarte aproape de ele se ascunde casa bătrânului.

Natura își schimbase înfățișarea. Copacii purtau frunze arămii, multe desprinse, formând un covor colorat în nuanțe diferite. Iarba era uscată. Un vânt de toamnă îți sfichiua fața. Stuful vuia jalnic, unduindu-și zvelta ținută. Amurgul veni repede, iar norii negri acoperiră albastrul cerului. Suprafața apelor se ondulse. Valurile se spărgeau la mal.

Ionuț ajunsese la căsuța bătrânului. Era liniște. Îl izbi aspectul neîngrijit, ruinat al gospodăriei. Grajdul era pe jumătate dărămat. Își găsi în ruinele rămase un refugiu pentru a se încălzi. Casa căpătase o tentă negricioasă, iar ochiurile ferestrelor erau niște găuri mari. Pereții începuseră să crape.

De ce oare gospodăria moșului s-a năruit? gândește Ionuț. Răspunsul l-a găsit la vechea lui gazdă. Ajuns acasă, scuturându-și ciubotele, strigă spre odaia mare și curată:

– Tanti Marie, n-ați auzit cum s-a instalat la fiică cel bătrân care trăia între ape?

– Care-i acela?

– Cel care în vară a plecat la Tulcea.

– A, unchiul Vanea? Da, dar el numai este. A murit la începutul verii.

Înainte de a adormi, Ionuț privește spre icoana neluminată. Lacrimile ploii nu conținesc. Acolo undeva, în singurătate, se dă-rămă casa unui bătrân. Gândul nu-i dă pace. Pleoapele nu i se lipesc. Suferă pentru cel ce a plecat pe drumul fără întoarcere.

Virgiliu RIȚCO

CASA DINTRE APE

Ținut fermecat, scăldat de apele ce-și găsesc sfârșitul în vasta întindere a Mării Negre.

Cele trei brațe, pornind din același trunchi al Dunării, au zămislit un adevărat triunghi între ape, fiind considerat o autentică comoară a naturii. Delta Dunării deschide în fața vizitatorului o adevărată carte, un adevărat tezaur, în care poți citi despre prețioasele nestemate ale uscatului în continuă formare, ce-ți farmecă privirea și-ți umple sufletul de fericire. Poți admira jocul plaurilor, insulițe plutitoare în continuă mișcare. Soarele, în trecerea lui pe bolta cerească, modifică imaginile de pe luciul apei, atrăgându-ți mereu privirea. Noaptea, lumina Lunii cuprinde întregul spațiu, asigurând liniștea binefăcătoare a odihnei întregii naturi.

Între atâtea frumuseți de basm, viețuiesc comunități umane. Pe fâșiile de uscat limitate de apele stătătoare ale bălților acoperite de stuf, se ridică sfioase căsuțele albe, mărginite de un adevărat paradis verde. Printre acestea, izolată, este casa lui moș Vanea.

Fiind în vacanță și hoinărind prin nesfârșitele întinderi ale deltei, Ionică pășea prin băltoacele lăsate de o ploaie caldă de sfârșit de mai. Ajuns la casa bătrânului, intră în vorbă cu el. Moșul se chinuia să bată un cui ruginit în tocul ușii magaziei. Ciocanul tremura odată cu mâinile bătrânului, iar cuiul se rostogolea în covorul verde de troscot de la picioarele lui. Degetele tremurânde scotoceau în iarba deasă.

– Dați-mi să încerc eu, se auzi glasul băiatului.

– Ha, ha, ha. Bătrânețe haine grele..., mormăi bătrânul. Ascultă, băiete. Cumpără-mi casa. Ți cer numai cinci milioane de lei.

Construită din pământ, cu acoperiș de stuf, era primitoare iarna, pentru că păstra căldura degajată de soba în care ardeau trosnind vreascurile. Vara era răcoare, având acoperiș de stuf. În fața casei se găsea grajdul, în care se adăposteau orășaniile curții.

Ionuț răspunse imediat:

– Ce să fac cu ea? Dacă aș fi avut familie, atunci poate că m-ar fi tentat natura și liniștea locului. Dar așa? La familia care mă găzduiește, am un loc al meu, ce-mi ajunge.

– Nu te speria. Perechea o să ți-o găsești, iar cuibul ar fi deja pregătit. Iarna te poți mișca ușor pe gheață.

– Dar primăvara? Dar când sunt inundații? Trebuie să ocolești mult.

Bătrânul aruncă țigara ce sfârâi și se stinse.

– Dar eu, băiete, am trăit toată viața printre ape și m-am descurcat. E păcat s-o las așa. Aș fi vrut s-o las pe niște mâini bune.

– O, nu fiți amărât! Veți găsi stăpân!

– Cred că tu ai pute-o îngriji, spuse bătrânul.

Deodată, din spatele casei, se auziră strigătul buhaiului de baltă și măcăitul rațelor sălbatic.

– De ce o părăsiți, dacă sunteți atât de legat de ea?

– Ei, când vei ajunge la vârsta mea, vei afla.

Bătrânul tuși. Ionuț începu din nou discuția întreruptă pentru o clipă:

– De ce începeți să vă tocmiți de la un preț atât de mic? Eu ar trebui să muncesc numai o lună pentru a-i avea.

– Vezi, iar tu nu vrei.

– Și unde vreți să plecați ?

Pavlo PRAVYI

ISTORIA A UNIUNII SECRETA SOVIETICE

(Continuare din nr. 68)

Capitolul V

Șobolani în bidonul de tablă sau de ce s-a tras în Lenin

Există o veche legendă despre „șobolani-lupi” sau „guzgani-luptători”, pe care-i puneau să se lupte între ei. Câțiva șobolani erau închiși într-o cutie sau într-un bidon de tablă și nu li se dădea mâncare. Atunci șobolanii începeau să se mănânce între ei. La urmă, rămânea unul singur – cel mai puternic și mai rău: șobolanul canibal, care se putea hrăni doar cu semeni din neamul lui. Ei chiar erau crescuți pentru a fi vânduți. Uneori se oraganizau lupte între „șobolanii-lupi”, iar aceștia, după cum se spune, erau cei mai săngeroși din tot ce se poate imagina.

În interiorul partidului bolșevic a existat întotdeauna o luptă permanentă. Pentru putere asupra partidului. Pentru influență asupra membrilor de partid. Pentru control asupra finanțelor partidului. Câteodată, cădeau victime în această luptă simpli membri de partid, naivi și cu totul nevinovați. De exemplu, muncitorul-activist Pryhara, care în 1907, prin înfometare, fusese adus în pragul sinuciderii și care, ca să scape de prigoana poliției, a fugit din Rusia la Paris, iar acolo, conducerea partidului, la ordinul lui Lenin, i-a refuzat ajutorul: cică partidul nu-i o organizație de binefacere.

Acest exemplu ilustrează foarte bine existența unui resort secret în mecanismul interior al Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Rusia (b) – controlul asupra finanțelor dădea posibilitatea de a controla „întregul patrimoniu de valori al partidului”, după cum îi numea Vladimir Ilici pe revoluționarii de profesie. Revoluționarul de profesie este un trântor de profesie. Unicul lui mijloc de existență era „salariul” primit de la conducătorii de partid. Cât timp ești ascultător, atâta timp vei fi întreținut. Dacă ești și lacheul liderului unuia dintre grupurile din interiorul partidului (și existau câteva), tu nu numai că vei fi bine hrănit, dar vei petrece la Paris, pe pitoreasca insulă Capri sau în vreo stațiune alpină din Elveția. Iar dacă tu nu mai „corespunzi” sau ai devenit inutil, atunci îți rămâne de făcut un singur lucru: să te arunci de pe pod în Sena, cum făcuse nefericitul Pryhara.

Până în anul 1917, visteria partidului era ținută strâns în mână lui Lenin. De altfel, nimeni nu știa câți bani sunt acolo, în afară de 2-3 persoane de mare încredere (cât putea el, în general, să aibă încredere). Pe naiva revoluționară Aleksandra Mihailovna Kalmâkova, care și puținii bani pe care-i câștiga ca învățătoare îi dădea pentru editarea ziarului „Iskra”, Vladimir Ilici o atenționa să nu spună „participanților la acțiune” câți bani a depus ea exact. Ce să mai vorbim despre sume mai mari, cum ar fi, bunăoară, cei proveniți din „exproprieri” și din donațiile industriașilor.

Dar ne-am abătut. Așadar, luptă a existat întotdeauna. După cucerirea puterii și pe măsură ce se consolida, lupta se transforma într-o mănăstorie, invizibilă pentru un ochi dinafară, dar extrem de săngeroasă. Și pentru moarte miza era mult mai mare, decât niște amărâte de sute de mii de ruble. Și cel mai important: conducerea unei țări de o sută de milioane, în care se deschid niște perspective, de-ți taie răsuflarea.

Spun din capul locului: nu este vorba despre grupuri de opoziție de tipul „comuniștilor de stânga” sau de „opoziția militară” – partidul se deosebea prin modul variat de a vedea soluțiile politice, sociale, economice. Este vorba tocmai despre relațiile interpersonale și concurența ascunsă. Până în toamna anului 1918, puterea lui Lenin în partid nu era una absolută și el era nevoit să țină cu dinții de întâietate. Odată, când se aflase într-o inferioritate periculoasă și pe punctul de a pierde puterea, el a trebuit să apeleze la ajutorul nemților – despre asta vom vorbi mai încolo.

Vladimir Lenin și Yakov Sverdlov în prezidiu, în Sala Coloanei a Casei Uniunilor. 1919.

Lev Troțki inspectează armata. 1919.

La începutul anului 1918, între bolșevici s-au stabilit trei centre de putere: Lenin, Troțki și Sverdlov. Relațiile dintre ei erau complicate. Și fiecare dintre ei avea alături propriul „detașament”.

Din această „treime”, ca să zic așa, cel mai „tânăr” era Sverdlov. El intrase în „cercul de apropiați” ai lui Lenin relativ recent. Dar din primăvara anului 1917, datorită deosebitelor aptitudini organizatorice (el fusese cel care organizase celebra colibă lângă Sestroretsk, unde, împreună cu cei care-l apărau, se ascunsese Lenin, acuzat de spionaj în favoarea Germaniei) și a legăturilor dubioase, Sverdlov avea din ce în ce mai multă greutate și, în primăvara anului 1918, devenise al treilea (posibil chiar al doilea) în ierarhia Partidului Comunist (b) din Rusia.

Până la un timp, Troțki fusese cu Lenin trup și suflet. Dar din februarie 1918 (declanșator fusesse pacea de la Brest-Litovsk) începuseră să se îndepărteze unul de altul. Ca om practic și organizator, Lev Davidovici îi ceda întâietatea lui Lenin și cu atât mai mult lui Iakov Miraimovici, în schimb era un neîntrecut palavragiu și din acest motiv avea nenumărați adepți.

Stalin stătea deoparte. În acel moment el încă nu avea nicio greutate între „monștri” și în „armata” lui intrau deocamdată oameni puțin cunoscuți publicului larg. Cu toate acestea, Iosif Visarionovici urmărea cu mare atenție evenimentele, reacționa cu sensibilitate la cele mai mici schimbări în cercul puterii și, treptat, avansa.

Ei, și relațiile interpersonale erau, așa zicând, la nivelul emoțiilor. Stalin îl ura pe Troțki și sentimentul era reciproc. Sverdlov îl ura pe Stalin încă din preioada exilului, când acela i-a pus câinelui său numele Iașka. Dzerjinski îi ura pe Zinoviev, pe Kamenev, pe Troțki și pe Radek, avea relații precaute de prietenie cu Stalin, iar lui Lenin îi pupa picioarele. Zinoviev și Kamenev îl urau pe Stalin, îl susțineau pe Lenin, care, la rândul său, nu prea-i iubea. Buharin era foarte naiv și-l folosea oricine avea nevoie și chef. Mai ales Stalin. Lenin și Troțki, pur și simplu, se iubeau unul pe altul, din care cauză Troțki era urât de Sverdlov, care candida la postura de „cardinal cenușiu” pe lângă Lenin, iar lui Radek nu-i plăcea de Stalin și-l disprețuia. Așa arăta bidonul de tablă cu șobolani.

Bineînțeles că în orice comunitate, dar mai ales în una politică, există concurență, apoi intrigi, perfidii și ticăloșii de diferite grade. Însă dictatura, spre deosebire de democrație, fie una chiar mărginită, cum fusese cea din ultimii ani ai Imperiului Rus, nu are ascensoare politice. În dictatură supraviețuiește cel care are colții mai mari și conștiința mai mică. Dictatura bolșevică, spre deosebire de altele asemenea, nu era împovărată cu niciun fel de principii morale, iar colții erau cel mai necesar instrument pentru supraviețuire.

Prima victimă dintre bolșevicii cunoscuți în această luptă intestină a fost Moisei Marcovici Goldstein (Volodarski). Potrivit versiunii oficiale, pe el îl urau socialiștii revoluționari de stânga pentru suprimarea unor ziare și pentru falsificarea alegerilor în Consiliul Petrogradului. Ei l-au și ucis. Cică se întâmplase așa. Volodarski se ducea la Uzina Obuhovsk să organizeze un miting. Pe drum, mașina în care se afla a rămas fără benzină și el a plecat mai departe pe jos. În străduța Dreaptă, dincolo de capelă, îl aștepta cu pistolul în mână un luptător al socialiștilor revoluționari de stânga – muncitorul Nikolai Sergheev. Mai târziu, la „procesul socialiștilor revoluționari de stânga”, el a recunoscut crima și a fost arestat pe loc.

Dar apar câteva întrebări. Prima: de unde știa acest luptător că mașina va rămâne fără benzină? A doua: de ce nu s-a făcut o cercetare completă? A treia: de ce mărturia șoferului lui Volodarski a fost incoerentă și, după cum a spus Vladimir Ilici, arăta „arhiciudat”. Și-apoi, e puțin probabil ca Volodarski, împușcat în inimă, să fi fost în stare să mai alerge 30 de metri.

Secretul se dezvăluie, dacă ne amintim de cele 78 de milioane de ruble aur care au „dispărut” pe drumul dintre Rusia și SUA.

Din anul 1913 până în 1917, Volodarski a locuit și a muncit în SUA, avea acolo întinse legături cu sindicatele, era membru al Partidului Socialist din America. Probabil, chiar prin Moisei Markovici fuseseră „transferate” peste ocean cele 78 de milioane, dar în conturile cui fuseseră depuse? Ei, și în același timp, a fost ales un martor al traseului „legal” parcurs de „oficial”, pe care l-a ales chiar el. Și cu asta basta, urmele s-au șters.

Același lucru se întâmplase și cu Urâțki. Este de înțeles că în 1918 doar din Petrograd puteau fi trimise valorile spre Europa și SUA. Singurul port pe care-l controlau bolșevicii. Operațiunea era efectuată prin Comisia Extraordinară, al cărei președinte era Urâțki. Iar pe toată Rusia șef al Comisiei Extraordinare de Luptă cu Contrarevoluția și Sabotajul era Iakov Sverdlov.

Pentru a asunde adevărata cauză a uciderii celor doi activiști, fuseseră lansate concomitent două versiuni. Potrivit primei, ei fuseseră lichidați de către „contrarevoluționari”. Care, pe deasupra, dădea legitimitate și terorii instituite de bolșevici. Iar pe canale „neoficiale” fusese lansat zvonul că Urâțki căzuse victimă unor homosexuali. În privința lui Volodarski, se răspândise zvonul cum că:

„M. Sergheev a susținut în timpul urmăririi penale că motivele faptei lui erau unele de natură morală: pe fata lui minoră Volodarski o obliga să se culce cu el. După spusele lui Sergheev, Volodarski mai făcuse și alte victime.”

Aceasta este o metodă clasică a serviciilor speciale, cunoscută ca „legendă în legendă”. Dacă prima legendă a anchetatului cade, el scoate imediat din buzunar alta și spune aproximativ așa: „Eu am mintițit. De-a adevăratelea a fost așa...”.

Întotdeauna, legenda în legendă e murdară. Neplăcută pentru imaginea celui cercetat. De pildă, el recunoaște că este un criminal. Pe anchetator nu-l interesează astfel de

„amănunte”. El se bazează pe psihologie: omului îi este greu să recunoască comiterea a ceva rău, de aceea, anchetatorul, în subconștient, este gata să-l creadă pe spion în ceea ce-i spune. Așa și aici. Și în cazul Urâțki, și în cazul Volodarski a fost aplicat același procedeu.

Cine stă în spatele acestor lucruri? În cazul lui Urâțki nu se știe exact. Ucigașul lui a fost împușcat fără să fie judecat. Iar cât îl privește pe Volodarski, judecând după toate, „comanda” o dăduse Lenin. Căci Lenin ordonase ca Sergheev să fie împușcat fără a fi judecat și a interzis cercetarea cazului.

Iar atentatul asupra lui Lenin a fost de natură pur politică. Iar socialista revoluționară de stânga Fanni Kaplan n-are aici absolut nicio legătură.

Conducătorii bolșevici aveau un obicei curios: țineau cuvântări în fața poporului în uzine și fabrici. Ca să arate cât de apropiați sunt ei de proletariat. Pentru acele manifestări, se îmbrăcau corespunzător, adică fără să iasă în evidență. Însă unde-unde, dar la mitinguri, Dzerjinski apărea în acea manta despre care am vorbit. Iar Lenin – într-un palton uzat și cu celbra lui „șapcă”. Dar, că veni vorba, știți că acea șapcă are o istorie interesantă? Până în 1917, Lenin n-a purtat-o nciodată. El purta pălării pur „burgheze” sau chiar gambetă. Dar după ce a cucerit puterea, conducătorul proletariatului mondial, ca să fie mai apropape de popor, și-a inventat o nouă imagine – un costum de lucru sobru cu vestă, obligatorie pe atunci, cravată și șapcă (toți contemporanii au observat că cravatele lui aveau un aspect stupid).

După Lenin, și marea majoritate a bolșevicilor au început să poarte șepci. La comuniști e întotdeauna așa: democrația-i democrație, dar, pentru orice eventualitate, trebuie să-l imiți pe conducător chiar și în felul cum se îmbracă. În anii 1918-1924, acea „șapcă” era numită chiar așa: „leninka”. Odată cu moartea lui Lenin, a trecut în neființă și acea șapcă, iar după ce Stalin și-a consolidat puterea, toți au început să se îmbrace ca el – cizme cu carâmb înalt, tunică, manta, iar șapca a fost înlocuită cu caschetă.

(Va urma)

Traducere din limba ucraineană și note
de Corneliu IROD

Mihai Hafia TRAISTA

DIN ISTORIA LITERATURII UCRAINE DIN ROMÂNIA ~ PERIOADA INTERBELICĂ ~

Maria Balan s-a născut în Ucraina, dar există foarte puține informații despre ea.

Poeta și învățătoarea Maria Balan s-a născut în ziua de 3 septembrie 1895, în localitatea Kițmani (astăzi, regiunea Cernăuți), și a trecut în eternitate în anul 1976, fiind înmormântată la Gura Humorului.

A debutat în publicația «Новий вік» („Veac nou”) și a publicat în almanahul «Обрії» („Orizonturi”).

A apărut în *Antologia poeziei ucrainene*, Editura Mustang, București 2000, în traducerea lui Stepan Tcaciuc.

În 1971, publică la Editura Kriterion din București singurul ei volum de poezii – *Ha camoti* (În singurătate).

Din prefața volumului Mariei Balan, semnată de criticul literar Mihai Mihailiuc, aflăm că a început să scrie cu un sfert de secol înainte de apariția volumului, dar a început să publice doar cu puțin timp în urmă.

„Răsfoind volumul de poezii *În singurătate*, suntem siguri că poezia Mariei Balan nu o să se piardă în apele trecătoare ale timpului, nu o să cadă în abisul uitării, ci o să încălzească inimile cititorilor, deoarece poeta seamănă tot ce e înțelept, frumos și veșnic”, scrie M. Mihailiuc.

Tot din prefața volumului aflăm că soarta a fost nemi- loasă cu ea. I-a murit soțul și unicul fiu. De atunci, a trăit „în singurătate” în localitatea Gura Humorului, transformându-și tristețea și durerea sufletească în spovedanii lirice, în care se oglindește o meditație adâncă asupra propriei vieți, asupra propriului destin.

Poeta nu a avut posibilitatea să lase oamenilor moșteniri materiale, în schimb, a lăsat o moștenire culturală, întrupată în lirica poetică.

Poeziile din volumul Mariei Balan sunt inspirate din propria-i viață, plină de tristețe, durere și dor după cei dragi ei, plecați prea devreme. Autoarea caută consolare în natură, care, deseori, se află în armonie cu starea ei sufletească.

MARIA BALAN (1895-1976)

Stepan Tcaciuc, în afara faptului că a tradus în limba română poeziile Mariei Balan (*Ce las oamenilor, Acorduri, Stejărelul, În cimitir, Duminica*), care au apărut în antologia amintită mai sus, îi dedică un capitol în volumul său de ese-uri și însemnări *Slovo pro pobratimiv* (Cuvânt despre confrați), apărut în anul 2000 la Editura Mustang, București,

în care scrie: „Maria Balan aparține acelor scriitori care au pus bazele literaturii ucrainene în România, acelor scriitori care au scris certificatul ei de naștere, acelor care au deschis drumul ei spre marea literatură ucraineană, română și, de ce nu, universală... Deși moștenirea ei literară nu este una fundamentală, însă putem spune fără tăgadă că ea va rămâne în istoria literaturii ca unul dintre fondatorii ei, iar când se va scrie istoria literaturii ucrainene, ea va ocupa locul ce i se cuvine.”.

Deși volumul de poezii al Mariei Balan a apărut în anul 1970, când aproape toți confrații ei se străduiau, din răsputeri, să proslăvească Partidul Comunist Român, dedicând ode „celui mai iubit fiu al poporului”, ea nu face compromisuri, scrie despre dragostea ei pentru natură, ca în poezia *Закохалась я в природу* (M-am îndrăgostit de natură), *Перекопиполе* (Ciulinul), *Айстру* (Floarea Ochiul boului), *Ой піду я в чисте поле* (Am să merg în câmpul curat), *Акорди* (Acorduri), *Зимова ніч* (Noapte de iarnă), *Барвінок* (Brebenc), *Як засіє ліс квітками* (Când pădurea va străluci de flori), *Осінь* (Toamnă), *Лютые вітер* (S-a dezlănțuit vântul), *Дубочок* (Stejărel), *Лісова царівна* (Prințesa pădurii) și altele, în care își exprimă marea ei iubirea pentru florile câmpului, ramurile copacilor legănate de vânt, de trilurile ciocârliei... toate acestea îi alină durerea. În două dintre poezii sale: *Батьківщина* (Patria) și *Мальовничий краю!* (Plaiule pitorești!), cântă frumusețea patriei sale (nu știu dacă este vorba despre patria natală, Ucraina, sau despre România – patria ei adoptivă). În altele, își exprimă dorul după cei dragi ei, plecați spre eternitate, durerea care deseori îi sfâșie inima și tristețea care îi cuprinde sufletul: *Що я людям лишу* (Ce le voi lăsa oamenilor), *Доленько* (Soartă a mea), *У тужній задумі* (În grea întristare), *Туга* (Dor), *На кладовищі* (În cimitir) etc.

Tezaur literar (Literaturna skarbnyca)

POVEȘTI UCRAINENE

FATĂ DEȘTEAPTĂ

Au fost odată într-un sat un bărbat și nevasta lui. Ei aveau o singură fată; fata nu era prea mare, dar era deșteaptă și bună de gură, încât știa să-i întoarcă sau să-i rețeze vorba oricui. Din cauza asta, în sat i se spunea „isteța”. A împlinit ea mai apoi optsprezece ani și a ajuns, cum se zice, fată mare. Părinții ei se și așteptau că în curând vor veni pețitori.

Într-o zi, tatăl și mama ei nu erau acasă și au venit pețitorii. I-au dat fetei bună ziua, au pus după obicei pâinea pe masă și s-au așezat pe laviță. Apoi au intrat în vorbă cu fata și i-au spus cu ce treabă au venit.

– Ce să vă spun, – a zis fata, – tata și mama nu-s acasă, așa că, mai bine, veniți altă dată, când vor fi părinții acasă.

Pețitorii s-au fofit pe laviță, s-au uitat unul la altul, s-au uitat la flăcăul cu care veniseră, dar nu se dădeau duși, de parcă mai așteptau ceva.

Atunci, fata îi întreabă:

– Voi, oameni buni, veniți de la drum și veți fi flămânzi. Nu vreți să îmbucați ceva?

– Pâine și sare n-om refuza, – a spus unul dintre cei doi pețitori. – Dacă ne dai, o să mâncăm, dacă nu, nu-i supărare.

– Bine, – a spus fata. – Ce vreți să vă dau? Ceva trecut, ceva sosit sau ceva care privește în sus?

Pețitorii s-au uitat unul la altul, s-au uitat la flăcău, dar nu știau ce să răspundă. Până la urmă, un pețitor a spus:

– Păi, dă-ne ceva ce se uită-n sus.

Atunci, fata a luat repede turte, a curățat ceapă, le-a pus pe farfurie, iar farfuria pe masă și i-a pofțit să mănânce.

Pețitorii au strâmbat din nas, s-au uitat iarăși la tânăr, dar de mâncat nu mâncau. Li se părea ciudată ghicitoarea pe care le-a spus-o fata, iar fata li se părea și mai ciudată.

Au început iarăși să vorbească cu fata. Ar fi vrut s-o încurce cu ceva. Dar ți-ai găsit! De cum zicea vreunul ceva sau întreba, ea i-o rețea atât de bine, de deștept și de categoric, că acela clipea și rămânea cu gura căscată.

La urmă, un pețitor îi spune:

– Gata cu joaca, fată. Mai bine, tâlcuiește-ne ce înseamnă vorbele: trecut, sosit și care privește în sus.

– Păi, iată ce înseamnă, – a răspuns fata. – Slăbina trece de orice piedică și tot prin ea sosește în gospodăria cuiva și vaca cu lapte; iar cea care se uită în sus e ceapa, căci toamna, când mai e încă în straturi, ai impresia că privește de jos în sus.

Pețitorii au râs și s-au mirat că n-au fost în stare să dezlege niște ghicitori atât de simple și s-au hotărât să plece. Dar când s-au sculat de la masă, fata i-a întrebat:

– Spuneți-mi cine sunteți și de unde? Căci, după ce s-or întoarce tata și mama, eu n-am să știu ce să le spun despre dumneavoastră.

– Mie îmi zice Tufă, – răspunse pețitorul. – Ajutorului meu îi zice Brusture, iar flăcăului – Bătă. Părinții tăi ne știu.

– Ei, în cazul ăsta, vă știu și eu, – a zis fata. – Sub tufă mă culcam la umbră, cu brusture mă acopeream de soare, iar cu băta mânam porcii. Vă știu pe toți trei!

Pețitorii și flăcăul s-au simțit de parcă fata ar fi turnat pe ei apă clocotită; le era rușine, dar erau și furioși pe afurisita

de fată pentru răspunsul ei, însă le era și teamă să mai spună ceva, ca să nu iasă și mai rău.

Fata le-a înapoiat pețitorilor pâinea cu care veniseră, ei și-au luat rămas-bun de la ea și au plecat spre satul lor, mirându-se tot drumul de istețimea fetei.

Flăcăul a ajuns acasă și le-a povestit părinților cum i-a rușinat fata pe pețitori. Tatăl a râs și a zis:

– Pentru că, măi băiete, ai fost niște proști toți trei, iar ea a fost deșteaptă. Să știi că deșteptii îi ghicesc întotdeauna pe cei proști.

– Nu, tată, noi n-am fost proști, – a răspuns fiul, – dar cu ea nici dracul nu se poate pune.

– Ei, bine, – a spus tatăl, – dacă ești într-adevăr deștept, ia berbecul nostru cel sur, du-l la târg, vinde-l fără să-l vinzi, de banii obținuți, cumpără sare, bea aldămașul și îmbucă ceva, dar întoarce-te acasă cu berbecul. Dacă vei face asta, înseamnă că ești deștept și fata va fi a ta, dacă nu, înseamnă că ești prost și ea nu-i de nasul tău.

Flăcăul ia berbecul și pleacă cu el la târg, iar pe drum se tot gândea: cum adică să-l vândă fără să-l vândă, dar să ia bani pe el, cum vrea tata? Cu alte cuvinte, și capra să fie sătulă, și varza să rămână întreagă.

Se întâmplă că în drum spre târg flăcăul trebuia să treacă cu berbecul prin satul, unde era acea fată deșteaptă.

Aducându-și aminte de fată, el și-a zis: „Uite cine ar putea dezlega ghicitoarea tatei.” De cum se gândi el la asta, aude că nu departe de el cineva a tușit.

– Hei, frumosule, ia uită-te-ncoala!

Flăcăul a întors capul și a văzut-o pe isteța fată, care venise la fântână să ia apă.

– De ce ești supărat, făcăule?

– Ei, de ce!... Tu n-ai fi supărată, dacă tatăl ți-ar da, cum mi-a dat mie să dezleg așa o ghicitoare? Adică să vând fără să vând berbecul, de banii luați pe el, să beau, să mănânc, să cumpăr sare și să aduc berbecul înapoi acasă. Iar pe mine nu mă duce capul, cum s-ar putea face așa ceva, – a spus flăcăul.

– Atunci, ascultă ce-ți spune proasta de mine și poate o să-ți vină mintea la cap. De cum ajungi cu berbecul la târg, împrumută de la cineva o foarfecă, tunde berbecul, vinde lăna, iar de banii obținuți pe lână, mănâncă, bea, cumpără sare, iar berbecul tuns du-l acasă să-l vadă tatăl tău.

S-a bucurat flăcăul, l-a apucat râsul și a bătut din palme, nici nu i-a mulțumit fetei pentru sfat și s-a grăbit să mână berbecul la târg.

Iar la târg a făcut cum îl sfătuisese fata și s-a întors acasă foarte bucuros că a vândut berbecul fără să-l vândă, a băut, a

mâncat, a cumpărat sare și a adus înapoi berbecul teafăr și nevătămat.

A intrat în casă, iar tatăl îl întreabă:

– Ei, fiule, cum a fost la târg?

– A fost bine, tată, – a răspuns flăcăul. – Am făcut totul așa cum mi-ai cerut să fac.

– Și cine te-a învățat ce să faci? – îl întreabă tatăl.

– He! Cine să mă învețe? Io singur m-am gândit ce și cum să fac.

– Bine-ar fi să fie așa, – a spus tatăl, da' mi se pare că altă minte ți-a spus ce-i de făcut, căci pe tine eu te cunosc bine.

A doua zi, vine la tatăl flăcăului vecinul lor, cel care fusese al doilea pețitor, și întreabă:

– Ce face mirele nostru, a vândut berbecul?

– Nu, nu l-a vândut, da' eu nici n-am vrut să-l vândă, ci i-am dat o problemă de gândire: să meargă la târg să vândă fără să vândă berbecul, iar cu banii pe care-i va lua, să bea, să mănânce, să cumpere sare, dar berbecul să-l aducă înapoi acasă; el așa a și făcut. Da' ce-i? – a întrebat bătrânul.

– Păi, să vezi, cuscre, ce mi s-a întâmplat. Plec eu deunăzi la târg. Ajung într-un sat și zic să mă odihnesc sub o salcie, lângă fântână. Când văd că se apropie mirele nostru cu berbecul. „Ei, – m-am gândit, – o să mergem împreună la târg.” Când fata care scotea apă a tușit, l-a oprit pe mirele nostru și-l întreabă de ce e supărat. Iar el îi răspunde: „Ei, de ce! – zice el. – Și tu ai fi supărată, dacă te-ar pune, cum m-a pus pe mine, să vând berbecul fără să-l vând, iar cu banii pe care-i iau pe el, să beau, să mănânc, să cumpăr sare, dar să mă întorc cu berbecul acasă. Iar pe mine nu mă duce capul cum să fac asta.” Iar fata îl sfătuiește să ducă berbecul la târg, să-l tundă cu o foarfecă împrumutată, să vândă lăna, de acei bani, să bea, să mănânce, să cumpere sare, iar berbecul tuns să-l ducă acasă. Mă uit eu mai bine la fata aceea și o recunosc că e cea pe care ne-am dus noi s-o pețim pentru flăcăul dumatăle. Asta mi s-a întâmplat să văd și să aud și am venit să-ți spun.

– Așa, carevasăzică! Ei, fiule, ia vino încoace! – l-a strigat bătrânul pe flăcău. – Deci așa, băiete! Frumos din partea ta! Iar tu mi-ai spus că ție ți-a venit ideea, așa-i? Ești un prost, băiete, și un mare mincinos. Oare ai uitat ce se spune: că minciuna are picioare scurte? Dar ca să nu mori prost și mincinos, ia-i imediat pe pețitori și du-te la fata aceea, poate reușești s-o convingi să se învoinască să fie pețită. Fata, după câte se vede, e deșteaptă și harnică: o să-ți dea sfaturi înțelepte, când o să vă gospodăriți și veți trăi omenește, că, dacă o să iei o oaie bleagă ca tine, va fi vai și-amar de capul tău.

Tatăl a trimis din nou pețitori la fata cea deșteaptă, ba i-a însoțit și el, ca să pună umărul și să iasă treaba ca lumea.

Așa că au pețit fata și se pregăteau de nuntă mare.

Traducere din limba ucraineană
de **Corneliu IROD**

Desen de **Halyna KYSLEAKOVA**